

ילדים ובני נוער עם מוגבלות נפגעי התעללות והזנחה:
אומדן היקף התופעה בישראל

ליטל ברלב ✦ יוסי קרן-אברהם

המסמך הוזמן ע"י אשלים ומומן בסיועו

ילדים ובני נוער עם מוגבלות נפגעי התעללות והזנחה: אומדן היקף התופעה בישראל

ליטל ברלב יוסי קרן-אברהם

המסמך הוזמן ע"י אשלים ומומן בסיועו

עריכת לשון: רונית בן-נון
תרגום לאנגלית (תמצית מחקר והודעת פרסום): נעמי הלסטד
הפקה: לסלי קליינמן

מאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל

המרכז לחקר מוגבלויות

ת"ד 3886

ירושלים 9103702

טלפון : 02-6557400

פקס : 02-5612391

כתובת האינטרנט : <http://brookdaleheb.jdc.org.il>

פרסומים נוספים של המכון בנושאים קשורים

ארזי, ט'; סבו-לאל, ר'; בן סימון, ב'. 2017. אינדקס לאומי למדידת התעללות בילדים והזנחתם בישראל:
תהליך הפיתוח. דמ-742-17

סבו-לאל, ר'; חסין, ט'. 2011. מצבי סיכון בקרב ילדים ובני נוער: איתור ומיפוי במסגרת התכנית
הלאומית לילדים ולנוער בסיכון. דמ-589-11

ניתן לעיין בפרסומים אלה באתר המכון: <http://brookdaleheb.jdc.org.il>

רקע

מחקרים שנעשו ברחבי העולם מראים כי ילדים ובני נוער עם מוגבלות חשופים להתעללות ולהזנחה יותר מאשר ילדים ובני נוער ללא מוגבלות. בשנת 2012 כינסו ג'וינט-אשלים ומכון חרוב פורום בין-ארגוני לטיפול בצרכים של ילדים ובני נוער עם מוגבלויות אשר נחשפים להתעללות ולהזנחה. אחד הנושאים שעלו היה העדר נתונים בישראל על אוכלוסייה זו ועל היקף התופעה בהשוואה לילדים ובני נוער ללא מוגבלות. הפורום פנה למכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל בבקשה לבצע סקירת ספרות בנושא וכן לנסות לאמוד את היקף התופעה, באמצעות הנתונים הקיימים. כמו כן, התבקש המכון להמליץ על דרכים לשיפור שיטות איסוף הנתונים על אודות ילדים ובני נוער אלה.

מבנה הדוח

הדוח הנוכחי כולל סקירת ספרות מן העולם ומישראל על היקף התופעה ועל מאפייניה. בין היתר, הסקירה מתייחסת להגדרות השונות של הזנחה והתעללות בילדים ובבני נוער, למאפייני ההתעללות וההזנחה בילדים ובבני נוער עם מוגבלות ולהבדלים בין ילדים ובני נוער עם סוגי מוגבלויות שונים. בניסיון לאמוד את השכיחות היחסית של התופעה בישראל, נבדקו מאגרי הנתונים של 13 שירותים ממשלתיים העוסקים בילדים ונוער עם מוגבלות או בילדים ונוער נפגעי התעללות והזנחה. שלושה מאגרי נתונים במשרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים סיפקו נתונים המאפשרים לחשב אומדן: 360° – התכנית הלאומית לילדים ולנוער בסיכון, השירות לחקירת ילדים וחקירות מיוחדות ומערכת המידע של עובדים סוציאליים לחוק נוער בשירות ילד ונוער. השכיחות היחסית של ילדים ובני נוער עם מוגבלות נאמדה על ידי השוואת התוצאות לנתונים הסטטיסטיים הכלל-ארציים.

ממצאים וסיכום

- ◆ המסמך הנוכחי הוא מסמך ראשוני שיכול לסייע בפיתוח ושיפור השירותים, ובאיסוף המידע בדבר ילדים ובני נוער עם מוגבלות נפגעי התעללות והזנחה.
- ◆ בישראל כ-90,000 ילדים ובני נוער עם מוגבלות הסובלים מהתעללות והזנחה, שהם כ-3.3% מכלל הילדים ובני הנוער¹.
- ◆ מקרב הילדים עם מוגבלות, כ-25% נפגעים מהתעללות והזנחה (כולל ילדים עם לקויות למידה), בהשוואה לכ-9% מקרב כלל הילדים בישראל².
- ◆ בישראל, לילדים ולבני נוער עם מוגבלות סיכוי גבוה יותר להיפגע מהתעללות והזנחה, פי 2.2-3.1 בהשוואה לכלל הילדים ובני הנוער בישראל³. נתון זה עולה בקנה אחד עם הנתונים המדווחים בעולם.

¹ אומדן על פי נתוני התכנית הלאומית

² האומדן מבוסס על ילדים מאובחנים בלבד

³ אומדן על פי נתוני התכנית הלאומית

- ◆ ילדים עם מש"ה נמצאים בסיכון גבוה פי 3.5 להיחקר על ידי חוקרי ילדים עקב חשד להתעללות, וילדים עם אוטיזם – פי 4.8 בהשוואה לכלל הילדים בישראל⁴.
- ◆ המסמך הנוכחי מתבסס על מאגרי נתונים קיימים, והאומדנים חושבו על בסיס הגדרות שונות ואיסוף נתונים שיש בו מגבלות (מפורטות בגוף הדוח). אי לכך מומלץ להתייחס למגמות העולות מן האומדנים ולהביא בחשבון שהמספרים מספקים אומדנים כלליים. עם זאת, מתקבלת תמונה כללית החוזרת על עצמה בכל מקורות המידע: שיעור הילדים ובני הנוער עם מוגבלות החשופים להתעללות והזנחה גבוה משמעותית משיעור הילדים ובני הנוער ללא מוגבלות. מגמה זו מועצמת יותר כשמדובר במקרים חמורים של התעללות או הזנחה.
- ◆ בדומה למדינות אחרות, גם בישראל לילדים ולבני נוער עם מוגבלות סיכוי גבוה יותר להיפגע מהתעללות ולהזנחה. על כן, על השירותים להיות מותאמים למתן מענה לצורכיהם הייחודיים. נוסף לכך, נתונים מהימנים על ילדים ובני נוער עם מוגבלות ועל צורכיהם צריכים להיכלל במאגרי מידע הקשורים להתעללות והזנחה של ילדים ובני נוער, ובכך יתרמו לקידום הנושא.

⁴ אומדן על פי נתוני השירות לחקירות ילדים וחקירות מיוחדות

דברי תודה

ברצוננו להודות לחברי ועדת ההיגוי שסייעו לנו בביצוע המחקר (לפי סדר הא"ב): איזבל סרי-לוי, השירות לילד ונוער, משרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים; אמנון אורגד, אגף מש"ה, משרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים; גילה גבלינגר, מנהלת תכניות, אשלים; דנה הילמן, מחלקת המחקר, המשרד לביטחון הפנים; הדס זהבי, אגף השיקום, משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים; זוהר סהר-לביא, תחום אלימות במשפחה, משרד הבריאות; יפה ציונית, מכון חרוב; יפעת קליין, מנהלת תכניות, אשלים; ישראל לוי, מדור נפגעי עבודה, משטרת ישראל; מיכל גולן, ראש תחום ילדים ונוער עם מוגבלות ובני משפחותיהם, אשלים; עדה גולן, שפ"י, משרד החינוך; ענת פרנק, אגף מש"ה, משרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים; קרן קרדי, השירות לטיפול באדם עם אוטיזם, משרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים.

אנו מודים גם לנציגי גופים נוספים אשר שיתפו עמנו פעולה ומסרו לנו מידע ונתונים על ילדים עם מוגבלות נפגעי התעללות והזנחה: מימי אקרמן ודבורה ליבוביץ, 360° – התכנית הלאומית לילדים ולנוער בסיכון, משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים; רונית צור, השירות לחקירות ילדים וחקירות מיוחדות, משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים.

כמו כן אנו מודים לעמיתינו במכון מאיר-ס-גיוינט-ברוקדייל: לרחל סבו-לאל על תרומתה בקבלת מידע על 360° – התכנית הלאומית לילדים ולנוער בסיכון, ולאנה שוורץ על תרומתה בביצוע המחקר. תודה גם לרונית בן-נון על עריכת הלשון של הדוח ולסלי קליינמן על הפקתו.

תוכן עניינים

1	1. רקע
1	2. סקירת ספרות
1	2.1 הזנחה והתעללות בילדים : הגדרה
2	2.2 התעללות וילדים עם מוגבלות
2	2.3 סוגי מוגבלות, מוגבלות מרובה והתעללות
3	2.4 הבדלים באופן הפגיעה ובחומרתה
4	2.5 קשיים בזיהוי של ילדים עם מוגבלות הסובלים מהתעללות ובאמידת היקף התופעה
4	2.6 גורמים המגבירים התעללות בקרב ילדים עם מוגבלות
5	2.7 התעללות בילדים עם מוגבלות בישראל : מדידת היקף התופעה
5	2.8 פיתוח אינדקס לאומי למדידה של הזנחה והתעללות בילדים בישראל
5	2.9 מדידה של הזנחה והתעללות בילדים עם מוגבלות בישראל : כיוונים להמשך
6	3. מיפוי מקורות המידע בישראל
6	3.1 תהליך המיפוי
6	3.2 מקורות המידע שנסקרו
8	4. בעיות עקרוניות במקורות המידע הקיימים
9	5. אומדן של שיעור הילדים ובני הנוער עם מוגבלות, נפגעי התעללות והזנחה בישראל
9	5.1 אומדן של שיעור הילדים עם מוגבלות בישראל
9	5.2 אומדן שיעור הילדים ובני הנוער עם מוגבלות הסובלים מהתעללות – על פי נתוני התכנית הלאומית לילדים ולנוער בסיכון
12	5.3 אומדן המבוסס על נתוני השירות לחקירות ילדים וחקירות מיוחדות במשרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים
14	5.4 אומדן המבוסס על נתוני השירות לילד ונוער במשרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים
14	6. אתגרים והמלצות לשיפור מאגרי המידע בישראל
16	מקורות
18	נספח א : מיפוי מקורות המידע הקיימים בישראל

רשימת תרשימים ולוחות

3	תרשים 1 : ילדים החשופים לאלימות במשפחה, לפי סוג המוגבלות ולפי מספר המוגבלויות
4	לוח 1 : ילדים שדיווחו על התעללות מינית או גופנית בזמן חקירתם
7	לוח 2 : נתונים על מוגבלות במאגרי המידע בישראל
11	לוח 3 : אומדן שיעור הילדים ובני הנוער עם מוגבלות החשופים להתעללות והזנחה, על בסיס התכנית הלאומית לילדים ולנוער בסיכון
12	לוח 4 : אומדן השיעור ואומדן המספר של הילדים ובני הנוער עם מוגבלות בסיכון על רקע התעללות והזנחה, מקרב כלל הילדים בישראל

- 13 לוח 5 : אומדן שיעור הילדים עם מוגבלות שכלית ועם אוטיזם הסובלים מהתעללות והזנחה
חמורות, על בסיס חקירות ילדים וחקירות מיוחדות
- 14 לוח 6 : אומדן שיעור הילדים ובני הנוער עם מוגבלות הסובלים מהתעללות והזנחה, על בסיס
השירות לילד ונוער

1. רקע

במהלך שנת 2013 יזמו אשלים ומכון חרוב פורום ללמידת תמונת המצב ולבחינת הצרכים והשירותים בכל הנוגע להתעללות והזנחה של ילדים, נוער וצעירים עם מוגבלות. הפורום כלל נציגים של משרדי ממשלה ונותני שירותים, ופעילותו הניבה מסמך המלצות אשר הוצג בפני מקבלי ההחלטות במשרדי הממשלה. בהמשך לכך פנתה אשלים באמצעות הוועדה המקצועית למנכ"לי משרדי הרווחה, החינוך והבריאות בבקשה להקים פורום של מקבלי החלטות כדי לבחון את ההמלצות ולקדם את יישומן.

אחד מכיווני הפעולה שהפורום קידם היה למידה מעמיקה של היקף ההזנחה וההתעללות בילדים ונוער עם מוגבלות, לקראת קידום מדיניות ופיתוח שירותים מתאימים.

אשלים פנתה למכון ברוקדייל כדי שיסייע במיצוי המידע הקיים, ובגיבוש המלצות על מערך מתאים לאיסוף מידע על הזנחה והתעללות בילדים ונוער עם מוגבלות בישראל.

הדוח הנוכחי כולל:

- א. סקירת ספרות קצרה על תופעת ההזנחה וההתעללות בילדים עם מוגבלות
- ב. מיפוי מקורות המידע בישראל
- ג. בעיות עקרוניות במקורות המידע הקיימים
- ד. אומדן של שיעור הילדים עם מוגבלות נפגעי התעללות והזנחה בישראל
- ה. אתגרים והמלצות לשיפור מאגרי המידע בישראל

2. סקירת ספרות

2.1 הזנחה והתעללות בילדים: הגדרה

תופעת ההתעללות בילדים והזנחתם היא רבת פנים, קשה ומורכבת, הן מבחינת זיהויה והטיפול בה, הן מבחינת השלכותיה. תופעה זאת מציבה אתגר בפני המערכות המטפלות ובפני הציבור בכללותו (Wulczyn, 2009; NCANDS, 2007; Gilbert et al., 2009, 2015; Daniel, 2015).

Child Maltreatment (להלן, CM) הוא המינוח המקצועי המקובל בעולם להגדרת דפוסים שונים של התעללות ופגיעה בילדים ושל הזנחתם. בישראל טרם אומץ מינוח מקביל שזכה להסכמה רחבה. CM כולל ארבעה דפוסים עיקריים: התעללות פיזית, התעללות נפשית, התעללות מינית והזנחה. הזנחה יכולה אף היא לבוא לידי ביטוי בתחום הפיזי והרגשי, וכן בהיבט החינוכי והרפואי (המונח התעללות ישמש במסמך זה לכל סוגי הפגיעה, לרבות הזנחה) (ארזי, סבו-לאל ובן סימון, 2016).

2.2 התעללות וילדים עם מוגבלות

מחקרים שנעשו ברחבי העולם מצאו כי ילדים עם מוגבלות מנוצלים לרעה יותר מילדים ללא מוגבלות. מטא-אנליזה של 17 מחקרים (Jones et al., 2012) על אלימות נגד ילדים ובוגרים צעירים (בני 18 ומטה) עם מוגבלות, המבוססת על נתונים על יותר מ-18,000 צעירים, מסייעת בהערכת השכיחות והסיכונים שחשופים אליהם ילדים וצעירים עם מוגבלות. ממצאי הניתוח חושפים כי ילדים וצעירים עם מוגבלות נמצאים בסיכון הגדול פי שלושה עד ארבעה להיות חשופים לאלימות לעומת ילדים ללא מוגבלות. לפי ניתוח זה, יותר מ-20% מן הצעירים עם מוגבלות חוו אלימות פיזית, 20% חוו התעללות נפשית ו-14% חוו פגיעה מינית. כמו כן, 27% מן הילדים והבוגרים הצעירים עם מוגבלות חוו יותר מסוג אחד של התעללות במהלך חייהם. במחקר אחר, בניס עם מוגבלות דיווחו על פגיעה מינית עד פי שלושה מאשר בניס ללא מוגבלות (Mueller- Johnson, Eisner & Obsuth, 2014).

מחקרים אחרים מראים ממצאים דומים. לדוגמה, מחקר שבחן נתונים מנהליים על 50,278 ילדים, בני נוער וצעירים מגיל לידה ועד גיל 21 במדינת נברסקה שארצות הברית (Sullivan & Knutson, 2000) חשף כי ילדים, בני נוער וצעירים עם מוגבלות חשופים להתעללות פי 3.4 יותר מאשר בני גילם ללא מוגבלות (31% ו-9% בהתאמה). כמו כן, נמצא שמרביתם היו חשופים למספר סוגים של התעללות, ושהזנחה הוא סוג ההתעללות השכיח ביותר.

בארצות הברית, משרד הבריאות והשירותים החברתיים (U.S. Department of Health and Human Services) מעריך שכ-11% מן הקורבנות שזוהו על ידי הרשויות כילדים הסובלים מהזנחה או התעללות, הם ילדים עם מוגבלות. זאת בהשוואה לשיעורם בקרב האוכלוסייה הכללית, העומד על כ-4% (Child Welfare Information Gateway 2012). על פי הערכה זו, ילדים עם מוגבלות חשופים להתעללות והזנחה פי 2.75 בהשוואה לילדים ללא מוגבלות.

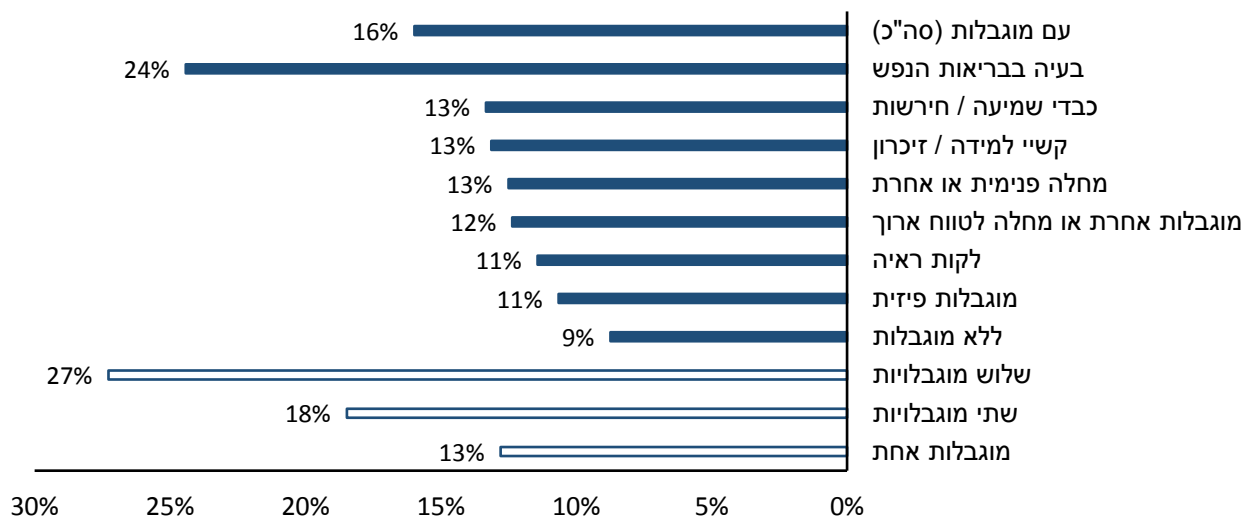
2.3 סוגי מוגבלות, מוגבלות מרובה והתעללות

ילדים עם סוגים מסוימים של מוגבלות נמצאים בסיכון גבוה יותר מאחרים להזנחה ולהתעללות (Stalker & McArthur, 2010). מסקירת הספרות עולה כי ילדים עם ליקויי תקשורת, הפרעות התנהגות, לקויות למידה וליקויים חושיים חווים רמות גבוהות יותר של אלימות והזנחה, לעומת ילדים ללא מוגבלות וילדים עם מוגבלויות אחרות (Stalker & McArthur, 2010). כך לדוגמה, נמצא כי אחוז הילדים עם ליקויי שפה ודיבור החווים התעללות גבוה פי שלושה בהשוואה לילדים ללא מוגבלות; אחוז הילדים עם ליקויי למידה החווים התעללות גבוה פי ארבעה בהשוואה לילדים ללא מוגבלות; ואחוז הילדים עם הפרעת התנהגות החווים התעללות גבוה פי 5.5 לעומת ילדים ללא מוגבלות (Sullivan & Knutson, 2000). יש לציין כי ייתכן שהתעללות והזנחה מובילים לקיומן ולהחרפתן של מוגבלויות אלה (Spencer et al., 2005).

שני מחקרים אחרים מצאו כי לילדים עם מוגבלות קלה סיכון גבוה יותר להיות חשופים להתעללות לעומת ילדים עם מוגבלויות חמורות יותר (Fisher et al., 2008; Helton & Cross, 2011).

תרשים 1 מציג את ממצאיו של מחקר המתאר את ההבדלים בשכיחות של אלימות במשפחה בפינלנד, לפי סוג המוגבלות של הילדים החווים את האלימות ולפי מספר סוגי המוגבלות של הילד (Heinonen & Ellonen, 2013).

תרשים 1: ילדים החשופים לאלימות במשפחה, לפי סוג המוגבלות ולפי מספר המוגבלויות (באחוזים) (Heinonen & Ellonen, 2013)

כפי שניתן לראות, חשיפתם של ילדים עם מוגבלות לאלימות במשפחה גבוהה יותר מאשר חשיפתם של ילדים ללא מוגבלות (16% לעומת 9%). נוסף לכך, ככל שלילד מוגבלויות רבות יותר, גדל הסיכוי להיותו חשוף לאלימות במשפחה. כמו כן, ילדים עם בעיה נפשית חשופים יותר לאלימות במשפחה מכל מוגבלות אחרת. אפשר שהאלימות מובילה לקיומן של הבעיות הנפשיות ולהחרפתן.

2.4 הבדלים באופן הפגיעה ובחומרתה

ישנן עדויות כי ילדים עם מוגבלות חווים התעללות חמורה יותר מילדים ללא מוגבלות. מחקר טורקי (Akbas et al, 2009) שנעשה בקרב ילדים בני 7-16 שחוו פגיעה מינית השווה בין ילדים עם ליקויי למידה לילדים ללא ליקויי למידה. במחקר נמצא שהילדים עם ליקויי הלמידה סבלו מפגיעה מינית חמורה יותר בהשוואה לילדים האחרים.

ישנן עדויות כי התעללות בילדים עם מוגבלות שונה במובנים נוספים מזו המכוונת כלפי ילדים ללא מוגבלות. כך נמצא כי בקרב ילדים עם לקות רפואית, פיזית, תקשורתית, התנהגותית ומוגבלות שכלית התפתחותית (Sullivan & Knutson, 2000), ההתעללות מתחילה על פי רוב בגיל צעיר יותר, לפני כניסתם לבית הספר, בהשוואה לילדים ללא מוגבלות, שההתעללות בהם מתחילה על פי רוב מאוחר יותר, בגילים 6-9.

2.5 קשיים בזיהוי של ילדים עם מוגבלות הסובלים מהתעללות ובאמידת היקף התופעה

לעתים קרובות התעללות בילדים עם מוגבלות אינה מזוהה ונמשכת מבלי שיבחינו בה, אף יותר מאשר בקרב ילדים ללא מוגבלות. מספרות המחקר עולה שבמדינות שונות, 50%-80% מן הקורבנות אינם מוכרים לשירותי הרווחה. כך גם בישראל, הרשקוביץ ואחרים (2007) בחנו רשומות משפטיות על 40,430 ילדים, בגילי 3-14, שהיה חשד שהם קורבנות להתעללות מינית. המחקר הראה שילדים עם מוגבלות מדווחים פחות על ההתעללות, אפילו כשהם מגיעים לחקירה. לוח 1 מציג את אחוז הילדים שבזמן חקירתם דיווחו על התעללות מינית או גופנית.

לוח 1: ילדים שדיווחו על התעללות מינית או גופנית בזמן חקירתם (באחוזים)

מוגבלות חמורה	מוגבלות קלה	ללא מוגבלות	
54	61	72	חשד להתעללות מינית
46	56	61	חשד להתעללות גופנית

מן הלוח עולה כי בחקירות שעסקו בהתעללות מינית, 72% מן הילדים ללא מוגבלות דיווחו על האירוע הנחקר, לעומת 61% מן הילדים עם מוגבלות קלה ו-54% מן הילדים עם מוגבלות חמורה. בחקירות שעסקו בהתעללות גופנית, 61% מן הילדים ללא מוגבלות דיווחו על האירוע הנחקר, לעומת 56% מן הילדים עם מוגבלות קלה ו-46% מן הילדים עם מוגבלות חמורה. ממצאים אלה תומכים בטענה כי ילדים עם מוגבלות חושפים את ההתעללות בהם פחות מילדים ללא מוגבלות.

הפער בין היקף הילדים (עם או בלי מוגבלות) הידוע לשירותי הרווחה לאומדנים של התופעה נובע בראש ובראשונה מן הקושי לאתר פגיעות אשר לרוב מתקיימות בתוך המשפחה ושפעמים רבות נעדרות סממנים חיצוניים. כפי הנראה, בקרב ילדים עם מוגבלות הפער גדול אף יותר. קשיי האיתור מצביעים גם על הקושי בשיתוף מידע בין שירותים. סיבה אחרת לפער בין הנתונים היא העובדה שלאנשי מקצוע חסר ידע שיסייע להם לזהות את התופעה. קשיים אלה קשורים גם להיעדר הגדרה מוסכמת של התופעה, לפרשנויות ולתפיסות ערכיות שונות המשפיעות על האיתור, על הנטייה לדווח ועל דרכי הטיפול. סוגיה זו עולה ביתר שאת כשיש צורך לגשר על הבדלים תרבותיים (ראו למשל הורוביץ, בן-יהודה וחובב, 2007 ושמיד וגוטמן, 2010 בתוך ארזי, סבו-לאל ובן סימון, 2016).

2.6 גורמים המגבירים התעללות בקרב ילדים עם מוגבלות

מגוון גורמים מסבירים את הפגיעות המוגברת של ילדים עם מוגבלות. ילד עם מוגבלות עלול להיתפס על ידי פוגעים פוטנציאליים כפחות מודע ובעל יכולת פחותה להתגונן או לדווח מאשר ילד ללא מוגבלות, ולכן פוגעים פוטנציאליים רואים בכך סיכוי גדול יותר להתחמק מעונש על מעשם; ליקויי תקשורת עלולים להקשות על ילדים עם מוגבלות לדווח על התעללות; עבור אחרים, קשיי ניידות מקשים עליהם להתרחק מן הפוגע. גורמים הקשורים למשפחה הם הלחץ הנובע מטיפול בילד עם מוגבלות ללא תמיכה מספקת, כמו גם האמביוולנטיות הכרוכה בגידול ילד עם מוגבלות והגישה התופסת את "המשמעת" כגורם מפתח בגידול הילד (Stalker & McArthur, 2010).

סיכון מוגבר להתעללות בילדים עם מוגבלות עשוי להיווצר כתוצאה מפעולתם או חוסר פעולתם של שירותים חברתיים; הצוותים של שירותים אלה אינם מודעים לפגיעות המוגברת של ילדים עם מוגבלות להזנחה ולהתעללות, או אף עשויים לחשוב שאף אחד לא יתעלל בילדים עם מוגבלות או שאין שירות שמסוגל לטפל בהם. גורמי סיכון נוספים הם חוסר יכולת של הצוות לתקשר בצורה יעילה עם ילדים שיש להם ליקויי תקשורת, ושסימני מצוקה והתעללות אצל ילדים עם מוגבלות יכולים להיות נסתרים או אף מיוחסים למוגבלות עצמה (NCANDS, 2007).

2.7 התעללות בילדים עם מוגבלות בישראל: מדידת היקף התופעה

בישראל נהוג להשתמש באחד משני מושגים כדי לתאר את התופעה: "ילדים בסיכון", שהוא רחב מדי ויחסי, שכן לצד ילדים החווים סוגים שונים של התעללות מגדירים ילדים בסיכון ילדים החיים בנסיבות היכולות לגרום סיכון, כגון משבר גירושין, אבטלה, עלייה, מחלות, מוות של אחד ההורים ועוד; ו"התעללות בילדים/ילדים מוכים", הכלול בהגדרת "ילדים בסיכון", אך הוא מצומצם מדי ורחוק מלכלול את מגוון ביטוייה הקשים של תופעת ההתעללות בילדים (הורוביץ, בן-יהודה וחובב, 2007).

הפער בין האומדנים למספר הילדים המאותרים מעיד על הצורך בהעלאת המודעות לנושא ובשיפור יכולת הזיהוי של התעללות והזנחה, זאת כדי לקדם את ביטחונם, את בריאותם ואת רווחתם של הילדים (Davies & Ward, 2011; Gilbert et al., 2009). ההיקף הרחב של התופעה, חומרתה והשלכותיה ארוכות הטווח מחייבות להגדיל את ההשקעה בפיתוח אסטרטגיות איתור, מדידה, מניעה והתערבות כבר בגיל הרך (Davies & Ward, 2011; Gilbert et al., 2009; סבו-לאל ובן סימון, 2016).

2.8 פיתוח אינדקס לאומי למדידה של הזנחה והתעללות בילדים בישראל

בשנת 2015 הושק מיזם מהל"ב שנועד לקדם פעולות להפחתת התעללות והזנחה בישראל ולמניעתן. במסגרת המיזם, שאותו מוביל מכון חרוב, התבקש מרכז אנגלברג לילדים ולנוער במכון ברוקדייל לפתח אינדקס לאומי למדידת היקף התופעה של התעללות והזנחה בישראל. השלב הראשון של תהליך הפיתוח כלל למידה של התופעה ובין השאר נותחו ההגדרות השונות הקיימות בעולם להזנחה ולהתעללות בילדים, והוחלט כי ההגדרה המשמשת את הסקר האמריקני, ה-NIS, מתאימה ביותר לאמידת תופעה זאת בישראל. על פי הגדרה זו, ילד הסובל מהתעללות ו/או מהזנחה הוא ילד שבריאותו הפיזית או הרגשית או רווחתו נפגעו, או שהיה חשש ממשי לנזק, בשל מעשים או מחדלים של ההורה/הורים שלו או של אדם/אנשים אחרים שהיו אחראים לרווחתו.

הסקר של ה-NIS כולל שתי מערכות סטנדרטים להגדרות: א. נזק (harm standard) – מצב שבו יש פגיעה; ב. סיכון (endangerment standard) – מצבים של נזק פוטנציאלי. כמו כן, ההתעללות וההזנחה חולקו לשישה סוגים: התעללות פיזית, התעללות מינית, התעללות רגשית, הזנחה פיזית, הזנחה רגשית והזנחה חינוכית. ההגדרות של הסקר האמריקני כוללות התייחסות להתנהגות של האחראי ולמצב הילד, לחומרת הפגיעה ולכוונה (Sedlak, 2001) (לפירוט ראו ארזי, סבו-לאל ובן סימון, 2017).

2.9 מדידה של הזנחה והתעללות בילדים עם מוגבלות בישראל: כיוונים להמשך

המחקרים המוצגים בסקירת ספרות זאת התבססו על שני מקורות מידע: חלק קטן מן המחקרים אספו מידע באמצעות סקר שנערך בקרב מדגם מייצג; המקור השני, השכיח יותר מבין השניים, הוא נתונים מנהליים.

כדי לפתח את יכולת המדידה של היקף תופעת ההזנחה והתעללות בילדים עם מוגבלות יש לכלול בתהליך איסוף הנתונים קריטריונים ברורים להגדרת מוגבלות, דבר שלא נעשה עד היום במרבית מאגרי הנתונים על ילדים החווים התעללות והזנחה.

3. מיפוי מקורות המידע בישראל⁵

המיפוי של מקורות המידע הקיימים בישראל נועד לאמוד את היקף הילדים ובני הנוער עם מוגבלות הסובלים מהתעללות, ולהמליץ על דרכים לשיפור איסוף המידע.

3.1 תהליך המיפוי

במסגרת המיפוי נבחנו לגבי כל מקור מידע אילו נתונים נאספים בו, מהי מידת הזמינות והמהימנות של הנתונים, מהם היתרונות והחסרונות של המקור בהתייחס להזנחה והתעללות בילדים ובני נוער עם מוגבלות, והאם ניתן לעשות בו שימוש לצורך חישוב אומדן של שיעור הילדים ובני הנוער עם מוגבלות נפגעי הזנחה והתעללות.

מיפוי מקורות המידע כלל חמישה צעדים:

א. קיום ראיונות חצי מובנים עם נציגי הגופים האוספים נתונים בתחום. בראיונות נבחנו נושאים כגון: אילו נתונים קיימים ומהו מקורם, מי היא האוכלוסייה שעליה קיימים נתונים, האם הנתונים מלאים או חסרים, מהן ההגדרות שבהן נעשה שימוש עבור התעללות והזנחה ומוגבלות, מהי מידת הדיוק של הנתונים והאם יש אפשרות לנתח את הנתונים.

ב. פנייה לגורמים האחראיים על ניהול קובצי נתונים מנהליים בבקשה לקבל מידע ונתונים מצרפיים.

ג. עיון בפרסומים ובמצגות לצורך הבנת הנתונים הקיימים. למשל, חוברת "מדד אלימות לאומי 2015" ואתר האינטרנט של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (למ"ס).

ד. התייעצות עם חוקרים בתחום.

ה. פנייה לקבלת מידע על פי חוק חופש המידע.

3.2 מקורות המידע שנסקרו

- א. משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים (להלן: משרד הרווחה)
- ◆ השירות לילד ונוער (כולל מכון חרוב, אשר אסף נתונים עבור השירות בעבר)
 - ◆ 360° – התכנית הלאומית לילדים ולנוער בסיכון (להלן: התכנית הלאומית)

⁵ המיפוי המלא מופיע בנספח א'.

- ◆ מרכזי שיקום לילדים נפגעי אלימות מינית
- ◆ השירות לחקירות ילדים וחקירות מיוחדות
- ◆ השירות לטיפול באדם עם אוטיזם
- ◆ האגף לטיפול באדם עם מוגבלות שכלית התפתחותית (להלן אגף מש"ה)
- ◆ אגף השיקום

ב. משרד הבריאות, המחלקה לטיפול באלימות במשפחה ותקיפה מינית

ג. המשרד לביטחון הפנים

- ◆ מדד האלימות הלאומי
- ◆ סקר נפגעי עבירה
- ◆ סקר בריונות ברשת (בני נוער)

ד. משטרת ישראל, מדור נפגעי עבירה

ה. משרד החינוך, היחידה למיניות ומניעת אלימות, שפ"י.

לוח 2 מסכם את מקורות המידע שנסקרו; האם קיים מאגר נתונים מרוכז והאם קיימים נתונים על מוגבלות.⁶

לוח 2: נתונים על מוגבלות במאגרי המידע בישראל

קיום נתונים על מוגבלות	קיום מאגר נתונים על פגיעה בילדים	מקור המידע	
יש	יש	התכנית הלאומית לילדים ולנוער סיכון	משרד הרווחה
יש	יש	שירות ילד ונוער	
יש רק על מש"ה ואוטיזם	יש	חקירות ילדים	
אין	יש	מרכזי שיקום לילדים נפגעי אלימות מינית	
יש	יש חלקי	אגף מש"ה	
אין	אין	שירות לאוטיזם	
אין	אין	אגף השיקום	
אין	יש	המחלקה לטיפול באלימות במשפחה ותקיפה מינית	
אין	יש	מדור נפגעי עבירה	משטרה
אין	יש	מדד האלימות הלאומי	המשרד לביטחון הפנים
אין	יש	סקר נפגעי עבירה	
אין	יש	סקר בריונות ברשת (בני נוער)	
אין	אין	היחידה למיניות ומניעת אלימות, שפ"י	משרד החינוך

⁶ מיפוי מפורט של מקורות המידע, כולל יתרונות וחסרונות של כל מקור, מופיע בנספח א.

4. בעיות עקרוניות במקורות המידע הקיימים

נכון להיום, המידע שנאסף בישראל בדבר הזנחה והתעללות בילדים ובבני נוער הוא חלקי מאוד. כפי שנכתב במסמך המסכם את השנה הראשונה לפיתוח האינדקס הלאומי:

"כל אחד מהמנגנונים אוסף מידע חלקי בלבד על היבטיה השונים של התופעה. נוסף על כך, רוב המידע המנהלי הקיים מתבסס על דיווחים של אנשי מקצוע בשירותים המטפלים בילדים והוא אינו כולל מידע על אוכלוסיות שלא הופנו או לא פנו או אשר לא טופלו בשירותים אלו. כמו כן, את המידע החלקי על תופעת ההתעללות וההזנחה בישראל יש לראות בהקשר של היקף ואיכות המידע המנהלי בישראל בכלל. באופן כללי, חסרה בישראל תרבות מקצועית של תיעוד בהתערבויות חברתיות, חסרות גם תשתיות מחשוב והקצאת המשאבים לצורך תיעוד ומחשוב נמוכה יחסית למדינות מערב רבות אחרות" (ארזי, סבו-לאל ובן סימון, 2017).

קיימות כמה בעיות חותכות בנתונים על הזנחה והתעללות בילדים ובבני נוער בכלל ובילדים ובבני נוער עם מוגבלות בפרט. בעיות אלה מקשות על חישוב אומדן של שיעור או מספר הילדים ובני הנוער עם מוגבלות נפגעי הזנחה והתעללות.

1. **הנתונים הקיימים מבוססים על חשדות לא מאומתים.** הנתונים הקיימים בישראל הם על ילדים ונוער בסיכון להזנחה והתעללות, אך לא בהכרח על אלה שנפגעו בפועל. כשמתעורר חשד קיים דיווח במערכות השונות, אולם לא קיים מידע אם החשד אכן אומת. בספרות קיימות גישות שונות ואין הכרעה חד-משמעית בנוגע לשאלה האם נכון יותר לכלול בהגדרה ילדים ובני נוער שנמצאים בסיכון לפגיעה או את אלה שחוו נזק בפועל. על אף חוסר ההסכמה בדבר ההגדרה המדויקת, מן הראוי להשיג מידע שיאפשר לזהות את הילדים ובני הנוער שנפגעו בפועל, ולכלול אותם במאגר.
2. **הגדרות שונות של התעללות והזנחה.** גופים שונים מתבססים על הגדרות שונות של התעללות והזנחה.
3. **לא קיים מאגר ובו נתונים פרטניים מלאים של כל המקרים.** אין מאגר הכולל את כל המקרים המדווחים של התעללות בילדים ובבני נוער בישראל. גם המאגרים הגדולים לוקים בחסר. למשל, התכנית הלאומית אינה פועלת בכל הרשויות המקומיות ולכן יש נתונים רק על הרשויות שבהן היא פועלת. המאגר של השירות לילד ונוער כולל רק את המקרים המדווחים למשרד הרווחה.
4. **אין אפשרות להצליב מידע בין מאגרי המידע של הגופים השונים.** גופים שונים מתבססים על דרך שונה של איסוף נתונים (שורה לדיווח, שורה לילד, נתונים מצרפיים, מזוהים או לא מזוהים), ועל כן לא ניתן להצליב מידע (לחלק מהם אין מידע מזהה, וגם כאשר קיים מידע מזהה אין אישור להעברתו בין משרדים בשל מגבלות של סודיות).
5. **ברוב המאגרים אין מידע על מוגבלות.** ברוב מאגרי המידע לא קיים מידע על קיום מוגבלות וסוג המוגבלות של הילד. גם כאשר נאסף מידע בדבר מוגבלות, לרוב לא קיימת הגדרה אחידה, וגם כשזו קיימת, לא תמיד ממלאים על פיה את הנתון בפועל.
6. **אין בנמצא מידע עדכני בדבר שיעור הילדים ובני הנוער עם מוגבלות בישראל.** הסקר האחרון בוצע בשנת 1995 על ידי מכון ברוקדייל והמוסד לביטוח לאומי (נאון, יפרח ובייץ-מוראי, 1998), ומאז לא

בוצע סקר עדכני יותר על ילדים עם מוגבלות בישראל. אמנם, קיימים נתונים של משרד החינוך על תלמידים הלומדים במסגרות השונות של החינוך המיוחד, אך אלה כוללים רק ילדים אשר עברו אבחון ו/או יש בידם חוות דעת רפואית, וידוע כי לפחות בקרב אוכלוסיות מסוימות קיים תת אבחון של מוגבלות. מכאן, שגם אם ניתן היה לאמוד את מספר הילדים עם מוגבלות שנפגעו מהזנחה והתעללות, קיים קושי לחשב את שיעורם מקרב כלל הילדים עם מוגבלות בישראל.

5. אומדן של שיעור הילדים ובני הנוער עם מוגבלות, נפגעי התעללות והזנחה בישראל

בפרק זה מוצג אומדן של שיעור הילדים ובני הנוער עם מוגבלות הנפגעים מהתעללות והזנחה. יש להתייחס לאומדן זה בזהירות, לאור המגבלות של המידע הקיים.

5.1 אומדן של שיעור הילדים עם מוגבלות בישראל

השלב הראשון הוא אמידת שיעור הילדים ובני הנוער עם מוגבלות מתוך כלל הילדים ובני הנוער בישראל. ישנם שני מקורות לכך:

1. סקר ילדים עם מוגבלות של מכון ברוקדייל והביטוח הלאומי – הסקר בוצע בשנת 1995 (נאון, יפרח ובייץ-מוראי, 1998) ועל בסיסו נאמד שיעור הילדים עם מוגבלות ב-8.7% מתוך כלל ילדי ישראל. על בסיס סקר זה חושב אומדן מספר הילדים עם מוגבלות בישראל בשנת 2015 – 246,300 ילדים (ברלב ועמיתיה, טרם פורסם).

2. תלמידי חינוך מיוחד – על בסיס נתוני משרד החינוך (שנתון סטטיסטי 2016) נמצא כי בשנת 2014, 9% מן התלמידים במערכת החינוך בישראל שייכים לחינוך המיוחד (לומדים בבתי ספר או בגנים לחינוך מיוחד, בכיתות מיוחדות או בשילוב פרטני בבית ספר רגיל) (ברלב ועמיתיה, טרם פורסם). מעט יותר ממחצית מן הילדים בחינוך המיוחד (4.8%) הם ילדים עם לקויות למידה, והשאר (4.2%) עם לקויות אחרות.

על פי מקורות מידע אלה נקבע כי האומדן לשיעור הילדים עם מוגבלות בישראל (כולל לקויות למידה) הוא 9%, ושיעורם ללא ילדים עם לקות למידה עומד על 4.2%.

5.2 אומדן שיעור הילדים ובני הנוער עם מוגבלות הסובלים מהתעללות – על פי נתוני התכנית הלאומית לילדים ולנוער בסיכון⁷

השלב השני הוא אמידת שיעור הילדים ובני הנוער עם מוגבלות החשופים להתעללות. לאחר מיפוי המקורות הקיימים (ראו נספח א) החליט צוות המחקר שהמקור המהימן והתקף ביותר הוא מסד הנתונים של התכנית הלאומית.

⁷ ראו פירוט על התכנית הלאומית בנספח א.

היתרונות של מסד נתונים זה הם: (1) איסוף מידע נרחב ממרבית הרשויות המקומיות בישראל; (2) איתור הילדים בטיפות חלב, בגנים ובבתי ספר, ולא רק ילדים המדווחים לרשויות; (3) מידע על קיום מוגבלות וסוג המוגבלות; (4) נתונים זמינים שניתן לעבדם (ראו פירוט יתרונות המאגר בנספח א).

חשוב להזכיר גם את מגבלות המידע: (1) הרשויות המקומיות שבהן מופעלת התכנית הלאומית שייכות לאשכולות הסוציו-אקונומיים הנמוכים, ואינן מייצגות את כלל המדינה. סביר להניח שברשויות אלה מאותרים יותר ילדים החשופים להתעללות וקיים חשש לאומדן יתר. (2) האיתור נעשה על ידי אנשי מקצוע וייתכן דיווח חסר; (3) אין מידע על ילדים בדיוור חוץ-ביתי; (4) בחלק מן הרשויות לא נאסף מידע מכל בתי הספר לחינוך מיוחד; (4) המידע על סוגי מוגבלות אינו מלא.

5.2.1 אופן החישוב של אומדן מספר הילדים ובני הנוער ואומדן שיעור הילדים הסובלים מהתעללות והזנחה, על בסיס התכנית הלאומית לילדים ולנוער בסיכון

במסגרת התכנית הלאומית נאסף מידע על סוגים רבים של סיכון. מתוכם, המצבים הבאים הוגדרו במסגרת הדוח הנוכחי כהתעללות והזנחה:

1. העדר טיפול פיזי מתאים
2. העדר השגחה מתאימה
3. קושי של ההורים לדאוג לקבלת השירותים הנחוצים להם
4. חשיפה להתנהגויות מסכנות במשפחה
5. התעללות מינית / פגיעה מינית (כולל חשד)
6. התעללות פיזית (כולל חשד)
7. ענישה חריגה – כגון מניעת מזון, נעילה בחדר או בשירותים.

שיעור הילדים ובני הנוער החשופים להתעללות: במסגרת התכנית הלאומית אותרו 130,802 ילדים ובני נוער שקיים חשד כי הם סובלים מאחד מסוגי ההתעללות וההזנחה שלעיל. ילדים אלה מהווים 9% מכלל הילדים ובני הנוער ברשויות המקומיות המשתתפות בתכנית. **כלומר, ניתן לאמוד את שיעור כלל הילדים ובני הנוער בסיכון להתעללות והזנחה בישראל ב-9%.**

בנתוני התכנית הלאומית אותרו 33,299 ילדים ובני נוער עם מוגבלות בסיכון להתעללות והזנחה. אלה מהווים 25% מן הילדים ובני הנוער בסיכון להתעללות והזנחה⁸.

⁸ מתוך הילדים ובני הנוער בסיכון להתעללות והזנחה, 48,548 הם ילדים ובני נוער עם מוגבלות. אלה מהווים 37% מכלל הילדים ובני הנוער שסובלים מהתעללות והזנחה. הגדרת מוגבלות בתכנית הלאומית לילדים ולנוער בסיכון כוללת גם ילדים שזקוקים לאבחון ועדיין לא אובחנו. מתוך 48,548 הילדים עם מוגבלות, 15,249 (31%) זקוקים לאבחון. לעומת זאת, חישוב אומדן הילדים ובני הנוער עם מוגבלות בישראל מבוסס על ילדים שאובחנו או שיש להם אישור רפואי המעיד על הבעיה. על אף ההנחה כי קיימת סבירות גבוהה כי הילדים ובני הנוער הזקוקים לאבחון הם אכן ילדים ובני נוער עם מוגבלות, לצורך השוואה מול אומדן שיעור הילדים ובני הנוער עם מוגבלות בישראל הוחלט לא להכניס לחישוב את אלה הזקוקים לאבחון.

נוסף על כך, הוחלט לחשב את שיעור הילדים ובני הנוער עם מוגבלות בסיכון להתעללות והזנחה, ללא הילדים ובני הנוער עם לקות למידה. כאשר מפחיתים את הילדים ובני הנוער עם לקות למידה נותרים 16,680 ילדים ובני נוער עם מוגבלות בסיכון להתעללות והזנחה. אלה מהווים 13% מן הילדים ובני הנוער בסיכון להתעללות והזנחה.

5.2.2 אומדן היחס בין ילדים ובני נוער עם מוגבלות נפגעי התעללות והזנחה לבין כלל הילדים ובני הנוער נפגעי התעללות והזנחה

כדי לחשב פי כמה חשופים ילדים ובני נוער עם מוגבלות להתעללות, השווינו את שיעור הילדים ובני הנוער עם מוגבלות החשופים להתעללות לשיעור הילדים ובני הנוער עם מוגבלות בכלל האוכלוסייה. השוואה זאת נעשתה בנפרד ביחס לשתי הגדרות של מוגבלות – עם לקויות למידה, ובלעדיהן. הממצאים מוצגים בלוח 3.

על פי נתוני התכנית הלאומית, 25% מן הילדים ובני הנוער בסיכון על רקע התעללות הם ילדים ובני נוער עם מוגבלות, בעוד שלפי נתוני משרד החינוך, ילדים ובני נוער עם מוגבלות מהווים 9% מכלל הילדים ובני הנוער באוכלוסייה. כלומר, ילדים ובני נוער עם מוגבלות חשופים להתעללות והזנחה פי 2.78.

יחס זה חושב בנפרד גם על פי הגדרה צרה יותר של מוגבלות, שאינה כוללת ילדים ובני נוער שהמוגבלות היחידה שלהם היא לקות למידה. על פי הגדרה זו, 13% מן הילדים ובני הנוער בסיכון על רקע התעללות הם עם מוגבלות, בעוד שלפי נתוני משרד החינוך הם מהווים 4.2% מכלל הילדים ובני הנוער. על פי הגדרה זאת, ילדים ובני נוער עם מוגבלות חשופים פי 3.1 להתעללות מאשר ילדים ובני נוער ללא מוגבלות.

לוח 3: אומדן שיעור הילדים ובני הנוער עם מוגבלות החשופים להתעללות והזנחה, על בסיס התכנית הלאומית לילדים ולנוער בסיכון

פי כמה ילדים ובני נוער עם מוגבלות חשופים יותר להתעללות והזנחה	מקרב כלל הילדים ובני הנוער בישראל**	מקרב הילדים ובני הנוער בסיכון על רקע התעללות והזנחה*	
פי 2.78	9%	25%	שיעור הילדים ובני הנוער עם מוגבלות (כולל לקות למידה)
פי 3.10	4.2%	13%	שיעור הילדים ובני הנוער עם מוגבלות (לא כולל לקות למידה)

* על בסיס נתוני התכנית הלאומית לילדים בסיכון, לא כולל ילדים ובני נוער הזקוקים לאבחון
** אומדן על בסיס נתוני משרד החינוך

5.2.3 אומדן השיעור ואומדן המספר של ילדים ובני נוער עם מוגבלות בסיכון על רקע התעללות והזנחה, מקרב כלל הילדים בישראל

כדי לאפשר את השוואה בין נתוני משרד החינוך לבין נתוני התכנית הלאומית הוחלט להתבסס על ילדים ובני נוער עם אבחון רשמי בלבד. אי לכך, בחישוב הסעיף הקודם הושמטו ילדים ובני נוער אשר הוגדרו בתכנית הלאומית ככאלה הזקוקים לאבחון.

עם זאת ההנחה היא שאם עובד סוציאלי נותן חוות דעת ולפיה לילד יש מוגבלות והוא זקוק לאבחון, קיימת סבירות גבוהה כי אכן קיימת מוגבלות אולם הילד עדיין לא אובחן. לכן בסעיף הנוכחי, לצורך חישוב מספר ושיעור הילדים עם מוגבלות בסיכון להתעללות והזנחה, התבססנו על כל הילדים שסומנו כילדים עם מוגבלות במסגרת התכנית הלאומית, כולל ילדים הזקוקים לאבחון וילדים עם לקות למידה.

- ◆ כפי שצוין בסעיף 5.2.1, על פי נתוני התכנית הלאומית ניתן לאמוד את שיעור הילדים הסובלים מהתעללות והזנחה בישראל ב-9%.
- ◆ מתוך הילדים בסיכון להתעללות והזנחה, 37% הוגדרו כילדים עם מוגבלות (מאובחנים או זקוקים לאבחון). מכאן שהאומדן על שיעור הילדים עם מוגבלות בסיכון להתעללות והזנחה עומד על 3.3% מכלל הילדים בישראל. בשנת 2015 חיו בישראל כ-2,768,700 ילדים (מלידה ועד גיל 17). 3.3% מכלל ילדי ישראל הם כ-90,000 ילדים.

לוח 4: אומדן השיעור ואומדן המספר של הילדים ובני הנוער עם מוגבלות בסיכון על רקע התעללות והזנחה, מקרב כלל הילדים בישראל*

מקרב כלל הילדים בישראל	
9%	האומדן של שיעור הילדים ובני הנוער שאותרו כילדים בסיכון על רקע התעללות והזנחה
3.3%	האומדן של שיעור הילדים ובני הנוער עם מוגבלות שאותרו כילדים בסיכון על רקע התעללות והזנחה
90,000	האומדן של מספר הילדים ובני הנוער עם מוגבלות שאותרו כילדים בסיכון על רקע התעללות והזנחה

* על בסיס נתוני התכנית הלאומית, כולל ילדים ובני נוער הזקוקים לאבחון

5.3 אומדן המבוסס על נתוני השירות לחקירות ילדים וחקירות מיוחדות במשרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים

אומדן זה מבוסס על מקרים של פגיעה מינית או חבלה חמורה, חבלה של ממש, או התעללות והזנחה מצד האחראי. כפי שאלה מוגדרים ביחידה לחקירות ילדים וחקירות מיוחדות במשרד הרווחה.

5.3.1 אומדן שיעור הילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית (מש"ה) ואוטיזם הנפגעים באופן חמור מהתעללות והזנחה

על בסיס נתוני השירות לחקירות ילדים וחקירות מיוחדות במשרד הרווחה חושב אומדן המראה כי שיעור הילדים עם מש"ה ועם אוטיזם (נפגעים בלבד, ולא פוגעים) המגיעים לחקירות מיוחדות גבוה משמעותית משיעור כלל הילדים המגיעים לחקירות ילדים או לחקירות מיוחדות. אומדן זה מראה פי כמה ילדים עם סוגי מוגבלויות אלה חשופים יותר להתעללות ולהזנחה חמורה, שכן אלה המקרים המגיעים לחקירה מיוחדת. להלן פירוט הנתונים ואופן חישוב האומדן:

על פי השנתון הסטטיסטי 2015, בשנה זו חיו בישראל 1,636,200 ילדים בגילי 4-14. בשנה זו נחקרו במסגרת חקירות ילדים 9,209 ילדים בגילי 4-14 אשר נפגעו מהתעללות או הזנחה חמורה, ועוד 391 ילדים נחקרו במסגרת חקירות מיוחדות (נפגעים בלבד). סך-הכול מדובר ב-9,600 ילדים שנחקרו בחקירות ילדים או

חקירות מיוחדות. מכאן ששיעור הילדים בסיכון להתעללות והזנחה שנחקרו במסגרת חקירות ילדים וחקירות מיוחדות מתוך כלל ילדי ישראל עומד על 0.59%.

מתוך הילדים הנחקרים נחקרו במסגרת חקירות מיוחדות 104 ילדים עם מש"ה בגילי 4-14 ו-83 ילדים עם אוטיזם (נפגעים בלבד).

על פי סקירת השירותים החברתיים 2014, בשנה זו היו בישראל 5,022 ילדים עם מש"ה בגילי 4-14, מכאן ששיעור הילדים עם מש"ה שבסיכון להתעללות והזנחה נחקרו במסגרת חקירות מיוחדות מתוך כלל הילדים עם מש"ה בישראל עומד על 2.07%. פי 3.5 מן השיעור הכללי של הילדים שנחקרו במסגרת חקירות ילדים וחקירות מיוחדות.

על פי סקירת השירותים החברתיים 2014, בשנה זו היו בישראל 2,945 ילדים עם אוטיזם בגילי 4-14, מכאן ששיעור הילדים עם אוטיזם בסיכון להתעללות והזנחה נחקרו במסגרת חקירות מיוחדות מתוך כלל הילדים עם אוטיזם בישראל עומד על 2.82%, פי 4.8 מן השיעור הכללי של הילדים ובני הנוער שנחקרו במסגרת חקירות ילדים וחקירות מיוחדות.

לוח 5: אומדן שיעור הילדים עם מוגבלות שכלית ועם אוטיזם הסובלים מהתעללות והזנחה חמורות, על בסיס חקירות ילדים וחקירות מיוחדות

ילדים עם אוטיזם	ילדים עם מש"ה**	כלל הילדים בישראל	
83	104	9,600	מספר חקירות ילדים וחקירות מיוחדות, גילי 4-14*
2,945	5,022	***1,636,200	מספר הילדים בני 4-14 בישראל
2.82%	2.07%	0.59%	שיעור הילדים הנחקרים מתוך כלל הילדים באותה קטגוריה
פי 4.8	פי 3.5		פי כמה שיעור הילדים עם מוגבלות המגיעים לחקירה גבוה משיעור כלל הילדים המגיעים לחקירה

* על בסיס נתוני השירות לחקירות ילדים וחקירות מיוחדות 2015
 ** על בסיס נתוני סקירת השירותים החברתיים 2014
 *** על בסיס השנתון הסטטיסטי 2015

יש לציין שתי מגבלות של המידע מן השירות לחקירות ילדים וחקירות מיוחדות: הנתון של מספר הילדים עם מש"ה שנחקרו אינו בהכרח מדויק, שכן יש ילדים עם הנמכה קוגניטיבית שאינה מוגבלות שכלית התפתחותית (מש"ה). יש להניח שבשירות לחקירות ילדים וחקירות מיוחדות לא תמיד ידועה האבחנה

⁹ על פי סקירת השירותים החברתיים 2014, בקבוצת הגיל 5-14 יש 2,518 ילדים, ובקבוצת הגיל 2-4 – 1,281 ילדים. מספר הילדים בקבוצת גיל זו חולק לשלוש, ושליש מן הילדים הוספו למספר הילדים בקבוצת הגיל 5-14, כדי להשלים את השנתון החסר (גילאי 4). כך התקבל האומדן של 2,945 ילדים עם אוטיזם בגילי 4-14.

המדויקת וייתכן כי רושמים ילדים אלה כילדים עם מש"ה. כמו כן, לפעמים ילדים עם מש"ה ואוטיזם מגיעים לחקירת ילדים רגילה, ובמקרים אלה הם אינם מופיעים בנתונים כילדים עם מש"ה או אוטיזם.

5.4 אומדן המבוסס על נתוני השירות לילד ונוער במשרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים

השירות לילד ונוער במשרד הרווחה פרסם לאחרונה נתונים על פניות לעובדים סוציאליים לחוק הנוער במהלך שנת 2015. על פי נתונים אלה, 20% מן הפניות בשנת 2015 היו של ילדים עם מוגבלות. בסעיף 5.1 נמצא כי האומדן לשיעור הילדים עם מוגבלות בישראל הוא 9%. מכאן ששיעור הפניות של ילדים עם מוגבלות לעו"ס לחוק הנוער הוא פי 2.22 משיעורם באוכלוסייה.

לוח 6: אומדן שיעור הילדים ובני הנוער עם מוגבלות הסובלים מהתעללות והזנחה, על בסיס השירות לילד ונוער

שיעור הילדים ובני הנוער עם מוגבלות	פניות לעו"ס לחוק הנוער*	ובני הנוער בישראל**	מקרב כלל הילדים	פי כמה יש יותר דיווחים לעו"ס לחוק נוער על ילדים ובני נוער עם מוגבלות בהשוואה לשיעורם באוכלוסייה
20%	9%	פי 2.22		

* על בסיס נתוני השירות לילד ונוער
** אומדן על בסיס נתוני משרד החינוך

יש לסייג חישוב זה:

- מדובר על כלל הפניות לעו"ס לחוק נוער ולא רק על מקרים של התעללות והזנחה (למשל, נכללות גם פניות על רקע של ניסיונות אובדניים, התמכרויות של קטין ועוד)¹⁰.
- הנתונים הם על מספר הפניות לעו"ס ולא על מספר הילדים שפנו. ילד שפנה יותר מפעם אחת במהלך שנת 2015 נספר על פי מספר הפניות שלו. על כן יש ילדים הנספרים יותר מפעם אחת.
- חוק הנוער אינו כולל ילדים עם מש"ה, ולכן מאגר הנתונים אינו כולל ילדים עם מש"ה. לא ניתן היה לקבל נתונים על ילדים עם מש"ה נפגעי התעללות והזנחה מאגף מש"ה.

6. אתגרים והמלצות לשיפור מאגרי המידע בישראל

- בישראל קיימים כמה מאגרי מידע ובהם נתונים על התעללות והזנחה של ילדים ובני נוער. במקרים שבהם קיים איסוף נתונים על קיום מוגבלות, בכל מאגר מדובר בהגדרה שונה. מומלץ לגבש הגדרה של המושג "מוגבלות" ושל אופן המדידה שלו, ולהתחיל לאסוף מידע על הנושא על בסיס הגדרה אחידה.

¹⁰ בוצעה פנייה לקבלת מידע על פי החוק לחופש המידע אולם לא התקבל מענה מן השירות לילד ונוער בדבר מספר הפניות של ילדים עם מוגבלות על רקע של התעללות והזנחה בלבד. לכן לא ניתן היה לטייב את האומדן.

2. ברוב המאגרים לא קיים מידע האם לילד יש מוגבלות כלשהי, ואם כן מהו סוג המוגבלות ומה חומריתה או מהי המסגרת החינוכית בה לומד הילד (בי"ס של חינוך מיוחד, כיתה של חינוך מיוחד בבית ספר רגיל, משולב בכיתה רגילה, תלמיד רגיל בכיתה רגילה). איסוף מידע בדבר קיום מוגבלות ובדבר סוג המסגרת החינוכית שבה לומד הילד יאפשר להתאים ולשפר את השירותים לילדים עם מוגבלות נפגעי התעללות והזנחה.
3. מאגרי המידע יספקו מידע טוב יותר אם יתבססו על שורה לכל ילד ולא על שורה לכל דיווח. חלק מן המאגרים בנויים כיום באופן שבו כל מקרה מדווח בנפרד והמידע מתקבל על מספר הדיווחים בשנה. כך, ילד שמדווחים עליו יותר ממקרה אחד בשנה יופיע יותר מפעם אחת במאגר. חשוב יותר לקבל מידע בדבר מספר הילדים נפגעי התעללות והזנחה מאשר על מספר המקרים שטופלו.
4. הוספת שדה בטפסים או ברשומות במאגרי המידע אינה מספקת. יש להקפיד על כך שממלאי הנתונים ימלאו את שדות הנתונים בדבר מוגבלות. אם לילד אין מוגבלות, יש לרשום בשדה כי לא קיימת מוגבלות ולא לאפשר דילוג על שדות הנתונים. באופן זה ניתן יהיה להסתמך על הנתונים ולדעת בבירור את השיעור והמספר של ילדים ובני נוער עם מוגבלות בתוך כל מאגר נתונים.
5. המאגר המספק כיום נתונים טובים בדבר שיעור הילדים ובני הנוער עם מוגבלות נפגעי התעללות והזנחה הוא מאגר הנתונים של התכנית הלאומית. תהליך איתור הילדים ובני הנוער בסיכון בכל רשות מקומית בוצע עד כה באופן חד-פעמי עם כניסת התכנית לרשות. מומלץ לחזור על תהליך האיתור אחת למספר שנים, לאסוף נתונים עדכניים ולבדוק שינויים לאורך זמן.
6. משנת 1995 לא נערך בישראל סקר על מדגם ארצי מייצג אשר אומד את מספר הילדים ובני הנוער עם מוגבלות. מומלץ לערוך סקר ולחשב אומדן עדכני של שיעור ומספר הילדים ובני הנוער עם מוגבלות בישראל, שכן אומדן זה נדרש כדי לחשב פי כמה הם חשופים יותר להתעללות ולהזנחה. מובן שסקר כזה יאפשר להתאים ולשפר שירותים המיועדים לכלל הילדים ובני הנוער עם מוגבלות בישראל.

מקורות

ברלב, ל'; קרן-אברהם, י'; הבר, י'; אדמון-ריק, ג'. טרם פורסם. **אנשים עם מוגבלות בישראל 2017**. נציבות שיוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, משרד המשפטים ומכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל, ירושלים.

הורוביץ, ד'; בן-יהודה, י' וחובב, מ' (עורכים). 2007. **התעללות והזנחה של ילדים בישראל: הנפגעים, אכיפת החוק והמשפט, רפואה, חינוך, רווחה**. ירושלים: עמותת אשלים; מוסד ביאליק.

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2016. **שנתון סטטיסטי לישראל**, ירושלים.

לוי, ח'; חיים צוויג, ה'; פרץ, ה'. 2016. **פניות לעובדים סוציאליים לחוק הנוער והטיפול בהן: סיכום ממצאים שנת 2015**. משרד הרווחה והשירותים החברתיים, האגף לשירותים אישיים וחברתיים, השירות לילד ונוער, ירושלים.

נאון, ד'; יפרת, א'; בייץ-מוראי, ש'. 1998. **סקר ארצי על ילדים עם נכויות בישראל שלב 1: סינון**. מאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל והמוסד לביטוח לאומי, ג'וינט ישראל, ירושלים.

ארזי, ט'; סבו-לאל, ר'; בן סימון, ב'. 2017. **אינדקס לאומי למדידת התעללות בילדים והזנחתם בישראל: תהליך הפיתוח**. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל, ירושלים.

שמיד, ה'; גוטמן, נ'. 2010. **דבר העורכים. נקודת מפגש**, גיליון 1, עמ' 3.

Akbas, S.; Turia, A.; Karabekiroglu, K.; Pazvantoglu, O.; Kekskin, T.; Boke, O. 2009. "Characteristics of sexual abuse in a sample of Turkish children with and without mental retardation, referred for legal appraisal of the psychological repercussions". **Sexuality and Disability** 27: 205-213.

Child Welfare Information Gateway. 2012. **The Risk and Prevention of Maltreatment of Children with Disabilities**. Washington, DC: U.S. Department of Health and Human Services, Children's Bureau. <https://www.childwelfare.gov/pubs/prevenres/focus/>

Daniel, B. 2015. "Why Have We Made Neglect So Complicated? Taking a Fresh Look at Noticing and Helping the Neglected Child". **Child Abuse Review** 24, 82-94.

Davies, C.; Ward, H. 2011. **Safeguarding Children across Services: Messages from Research on Identifying and Responding to Child Maltreatment**. Jessica Kingsley Publishers London and Philadelphia.

Fisher, MH.; Hodapp, RM.; Dykens, EM. 2008. "Child Abuse among Children with Disabilities: What We Know and What We Need to Know". **International Review of Research in Mental Retardation** 35:251-289.

Gilbert, R.; Spatz Widom, C.; Browne, K.; Fergusson, D.; Webb, E.; Janson, S. 2009. "Burden and consequences of child maltreatment in high-income countries". **The Lancet** 373, 68-81.

- Heinonen, A., & Ellonen, N. 2013. "Are children with disabilities and long-term illnesses at increased risk of disciplinary violence?" **Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention** 14(2), 172-187.
- Helton, J.J.; Cross, T.P. 2011. "The Relationship of Child Functioning to Parental Physical Assault: Linear and Curvilinear Models". **Child Maltreatment** 16:126-136.
- Hershkowitz, I.; Lamb, M.E.; Horowitz, D. 2007. "Victimization of children with disabilities". **American Journal of Orthopsychiatry** 77(4), 629.
- Jones, L.; Bellis, M. A.; Wood, S.; Hughes, K.; McCoy, E.; Eckley, L.; Officer, A. 2012. "Prevalence and risk of violence against children with disabilities: a systematic review and meta-analysis of observational studies". **The Lancet** 380(9845), 899-907.
- Kvam, M.H. 2004. "Sexual abuse of deaf children. A retrospective analysis of the prevalence and characteristics of childhood sexual abuse among deaf adults in Norway". **Child Abuse and Neglect** 28: 241-251. DOI: 10.1016/j.chiabu.2003.09.017
- Mueller-Johnson, K.; Eisner, M. P.; Obsuth, I. 2014. "Sexual victimization of youth with a physical disability an examination of prevalence rates, and risk and protective factors". **Journal of Interpersonal Violence** 29(17), 3180-3206.
- National Child Abuse and Neglect Data System (NCANDS). 2007.
http://www.ndacan.cornell.edu/NDACAN/Datasets/Abstracts/DatasetAbstract_NCANDS_General.html
- Sedlak, A.J. 2001. **A History of the National Incidence Study of Child Abuse and Neglect**. The Children's Bureau, Administration of Children and Families, US Department of Health and Human Services, Washington, DC.
- Spencer, N.; Devereux, E.; Wallace, A.; Sundrum, R.; Shenoy, M.; Bacchus, C.; Logan, S. 2005. "Disabling conditions and registration for child abuse and neglect: A population based study". **Paediatrics** 116: 609-613. DOI: 10.1542/peds.2004-1882 .
- Stalker, K.; McArthur, K. 2010. "Child abuse, child protection and disabled children: a review of recent research". **Child Abuse Review** 21, 1, 24-40.
- Sobsey, D.; Randall, W.; Parrila, R.K. 1997. "Gender differences in abused children with and without disabilities". **Child Abuse and Neglect** 21 (8), 707-720.
- Sullivan, P.M.; Knutson, J.F. 2000. "Maltreatment and disabilities: a population-based epidemiological study". **Child Abuse and Neglect** 24(10).1257-1273.
- Wulczyn, F. 2009. "University Epidemiological Perspectives on Maltreatment Prevention". **The Future of Children** 19(2), 39-66.

נספח א: מיפוי מקורות המידע הקיימים בישראל

1. משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים

א. השירות לילד ונוער

עו"סים שמונו כעובדים סוציאליים לחוק הנוער אמורים לדווח על כל מקרה אלימות והזנחה שהופנה אליהם. הם מדווחים בעזרת טופס מקוון בתוכנת אקסל, שבנה משרד הרווחה בשיתוף מכון חרוב. עד לשנת 2015 הטופס נשלח בדוא"ל למכון חרוב לצורך בדיקת איכות הנתונים וניתוחם. הטפסים הועברו למכון חרוב ללא הפרטים המזהים, אשר נשמרו במחלקות הרווחה ברשויות המקומיות. מילוי הטופס נעשה באופן שוטף לאורך כל השנה ולא אחת לתקופה. החל משנת 2016 הנתונים נשמרים ומנותחים במשרד הרווחה.

יתרונות

- א. הנתונים נאספים באופן מזהה ופרטני. לא ניתן לקבלם באופן מזהה אולם הרישום קיים בשירותי הרווחה.
- ב. קיים רישום של סוג ההתעללות או הזנחה (פיזית, מינית, רגשית, הזנחה).
- ג. קיים רישום של קיום מוגבלות ומ-2014, גם של סוג המוגבלות. בגיליון ההסבר של הטופס ישנן הגדרות של מוגבלות מסוגים שונים:
 - ◆ מנת משכל גבולית (הנמכה קוגניטיבית שלא הוכרה על ידי הוועדה של אגף מש"ה במשרד הרווחה).
 - ◆ אוטיזם (כל ספקטרום האוטיזם, כולל תסמונת אספרגר, PDD, PDD NOS).
 - ◆ הפרעות רגשיות/נפשיות (מי שעברו אבחון).
 - ◆ מחלה כרונית (הדורשת טיפול או מעקב רפואי קבוע).
 - ◆ מוגבלות פיזית (המשפיעה על תפקוד הילד ביום יום).
 - ◆ לקות שמיעה/ראייה משמעותית.
- ד. כל המקרים המדווחים בישראל אמורים להופיע במאגר זה.
- ה. המאגר כולל גם ילדים השוהים באומנה או במסגרת חוץ ביתית.

חסרונות

- א. הרשומות בקובץ הן של דיווחים על אירועים ולא של ילדים, כך שייתכן יותר מדיווח אחד לילד. הנתונים מזהים במשרד הרווחה והועברו ללא פרטים מזהים למכון חרוב, לכן קיים קושי להסב את הרשומות של הדיווחים לרשומות של ילדים. משרד הרווחה מחפש דרך לשנות זאת. יש כוונה שתוכנס מערכת ממוחשבת חדשה בשנת 2017.
- ב. הנתונים כוללים גם דיווחים על אירועים שבהם מעורבים קטינים, שאינם התעללות או הזנחה. למשל, ניסיון אובדני של קטין, קטין החשוד בפלילים, אשפוז פסיכיאטרי של קטין או קטין שהוא הפוגע ולא הנפגע. אין במערכת שדה שמאפשר סינון אוטומטי של מקרים אלה. צריך לעבור רשומה רשומה כדי לסננם.

ג. בפועל, לא תמיד העו"סית שממלאת את הטופס יודעת האם יש מוגבלות או האם הבעיה נחשבת למוגבלות (למשל, האם הפרעת קשב וריכוז היא מוגבלות?). לכן כל עו"סית ממלאת לפי שיקול דעתה. אמנם קיימת הגדרה בגיליון ההסבר אולם לא כל ממלאי הטופס קראו את הטופס וזוכרים את ההנחיות. לא תמיד בוצעו הדרכות למי שממלא בפועל את הטופס.

ד. מילוי שדה המוגבלות מבוצע עם פתיחת הדיווח. יש מקרים שבהם בשלב זה העו"סית לא יודעת על קיום מוגבלות או שעדיין לא בוצע אבחון. במקרים שבהם המוגבלות מתגלה לאחר המילוי הראשוני קיימת סבירות גבוהה שלא חזרו לעדכן את הדיווח.

ה. אין רישום באיזו מסגרת חינוכית הילד לומד (בי"ס חינוך מיוחד, כיתה קטנה, משולב או חינוך רגיל).

ו. אין רישום של חומרת המוגבלות.

ז. יש סימני שאלה בנוגע למהימנות הנתונים. כשהוצלבו הנתונים עם מקורות מידע אחרים (למשל נתונים ממשרד המשפטים על מספר ועדות הפטור או צווי הוצאה ממשמורת), התגלו פערים גדולים מאוד בין שני מקורות המידע.

ב. 360° – התכנית הלאומית לילדים ולנוער בסיכון

מדובר בתכנית בין-משרדית המשותפת למשרדי הרווחה, החינוך, הבריאות, העלייה והקליטה וביטחון הפנים. מטרת התכנית היא לשנות את הדרך שבה החברה הישראלית מתמודדת עם ילדים ובני נוער בסיכון, באמצעות חיזוק והרחבה של השירותים של בקהילה המיועדים להם. התכנית החלה לפעול בשנת 2007. השלב הראשון בתהליך תכנון המענים (השירותים) ברשויות המקומיות הוא איסוף מידע על הילדים ובני הנוער בסיכון ברשות. התהליך נעשה על ידי כלל אנשי המקצוע הנמצאים בקשר עם ילדים ובני נוער בשירותים אוניברסליים (כגון טיפות חלב, גני ילדים ובתי ספר) ומשירותים טיפוליים (כגון המחלקות לשירותים חברתיים, שירות מבחן לנוער, קידום נוער, ביקור סדיר, שפ"ח ועמותות לנוער מנותק). איסוף המידע מבוסס על כלל הילדים ברשות המקומית ואיתור של ילדים בסיכון מתוכם. המידע נאסף באמצעות טופס אינטרנטי.

יתרונות

א. איתור של ילדים בסיכון גם מעבר לרשומים בשירותי הרווחה ושירותים טיפוליים.

ב. פריסה רחבה – 170 רשויות מקומיות (מתוך 253).

ג. קיימת הגדרה אחידה של מיהו ילד בסיכון.

ד. קיימת הגדרה וקיים רישום של מוגבלות ואף של סוג מוגבלות (פיזית, נפשית, שכלית, לקות למידה, אחר, זקוק לאבחון אך טרם בוצע).

ה. קיים רישום של סוג הפגיעה.

ו. אפשר לדעת כמה מבין הילדים מקבלים טיפול במסגרות ציבוריות (אם כי לא באופן פרטי).

חסרונות

- א. 170 הרשויות בתכנית אינן מייצגות את כלל המדינה, כיון שנבחרו לתכנית רשויות באשכול סוציו-אקונומי בינוני ונמוך בלבד. סביר להניח שברשויות שבהן התכנית פועלת יש שיעור גבוה יותר של ילדים החשופים להתעללות.
- ב. איתור על ידי אנשי מקצוע, ולכן ייתכן כי לא כל הילדים אכן מאותרים.
- ג. המידע המתקבל מן השירותים האוניברסליים אינו מזוהה, ולכן לא ניתן לבצע הצלבה עם הדיווחים של משרד הרווחה.
- ד. הפגיעות המדווחות הן פיזיות, מיניות, התנהגויות מסכנות במשפחה, ואין התייחסות לכל סוגי ההתעללות וההזנחה, למשל אלימות מילולית.
- ה. המאגר כולל רק ילדים המתגוררים בקהילה. אין מידע על ילדים בדיוור חוץ-ביתי. אמנם יש רק כמה אלפים בודדים של ילדים עם מוגבלות הנמצאים בדיוור חוץ-ביתי, אולם רבים מהם נחשפו או חשופים להתעללות.
- ו. איסוף המידע נעשה פעם אחת בכל רשות מקומית אשר הצטרפה לתכנית ולא באותו מועד בכל הרשויות.
- ז. בחלק מן הרשויות המקומיות לא נעשה איתור בבתי הספר לחינוך מיוחד.

ג. מרכזי שיקום לילדים נפגעי אלימות מינית

כיום פועלים 13 מרכזים לטיפול רגשי בילדים ובני נוער שנפגעו מינית ברחבי ארץ, ומתוכננים לקום עוד שישה. המרכזים פועלים באחריות משרד הרווחה. באזורים שבהם אין מרכז טיפול יש רשימה של מטפלים פרטיים שאליהם מופנים הילדים לטיפול במימון משרד הרווחה. פרטי הילדים המקבלים טיפול (במרכזים או באופן פרטי) נאספים במאגר שנמצא אצל המפקחת ארצית בנושא של פגיעות מיניות של ילדים.

יתרונות

- א. המאגר אמור לכלול את כלל הילדים שמטופלים במימון משרד הרווחה על רקע פגיעה מינית (למעט ילדים עם מש"ה).
- ב. עשויים להופיע במאגר גם ילדים שאינם מופיעים במאגר של ילד ונוער, כיוון שלא חלה עליהם חובת דיווח.

חסרונות

- א. קיים מידע רק על נפגעי אלימות מינית.
- ב. במאגר מופיעים רק הילדים שמקבלים טיפול ושהטיפול ממומן על ידי משרד הרווחה.
- ג. אין רישום של קיום מוגבלות, סוג המוגבלות וחומרתה. אם יקראו את התיק המלא, יש סבירות גבוהה שהמידע קיים, אולם אין שדה לדיווח במאגר.
- ד. המאגר לא כולל ילדים עם מש"ה. הם אינם מטופלים במרכזי השיקום אלא במסגרות ייעודיות של מש"ה.
- ה. לא כל הילדים עם מוגבלות שנפגעו מינית מגיעים למרכזים. אין הרבה מטפלים שיש להם הכשרה לטפל בילדים עם מוגבלות. לא תמיד ילדים עם מוגבלות מזוהים ומאותרים כנפגעי אלימות מינית.

ד. השירות לחקירות ילדים

השירות אחראי על חקירות ילדים וחקירות מיוחדות. נחקרים בכל הגילים עם מש"ה ואוטיזם מופנים לשירות. הנחקרים כוללים גם נפגעים, גם פוגעים וגם עדים. כאשר נפתחת תלונה במשטרה על ידי פקיד סעד, מורה או כל אדם מן הציבור, המשטרה שולחת אל השירות לחקירות ילדים הפניה. חוקרים אשר הוסמכו במיוחד לחקור ילדים ולחקור אנשים עם מוגבלות הזכאים לחקירות מיוחדות (עו"סים) מבצעים את החקירה ומחזירים את ממצאי החקירה למשטרה. הממצאים וכל הפרטים נרשמים במאגר אשר מצוי בידי הממונה על השירות לחקירות ילדים וחקירות מיוחדות. בימים אלו מפותחת מערכת ממוחשבת לחקירות ילדים והיא בתהליך של הטמעה. המערכת תאפשר נגישות רבה יותר למידע.

המאגר כולל את סוג המוגבלות, גיל הנחקר, סוג הפגיעה ופרטים רבים נוספים. אין במאגר מידע על מה שעלה בגורל החקירה, ואם החשד אומת. מכיוון שהמאגר שמי, לא ניתן לקבל גישה לנתונים, ויש לבקש מן השירות פילוחים. המאגר כפי שהוא נראה היום מניב את מספר החקירות ולא את מספר הילדים, מכיוון שייתכן שילד עבר שתי חקירות. עם זאת, רוב החקירות הן של ילד אחד. הבעיה הזאת אמורה להיפתר באמצעות המערכת הממוחשבת. הפגיעות כוללות הזנחה, התעללות מינית ופיזית. על פי הגורמים האחרים, הנתונים טובים, מהימנים ומתוקפים ומתעדכנים פעם בחודש.

יתרונות

- א. הנתונים במאגר מהימנים מאורגנים ומסודרים, ומתעדכנים על בסיס חודשי. המאגר אמור להיות ממוחשב בקרוב.
- ב. המאגר כולל את סוג המוגבלות, סוג הפגיעה וגיל הנחקר ולכן מאפשר פילוח רלוונטי.
- ג. המידע מזוהה.

חסרונות

- א. המאגר כולל רק מקרי קיצון של ילדים שנפגעו בצורה חמורה המצריכה התערבות של משטרה.
- ב. המאגר כולל רק מוגבלות אשר מצריכות סיוע תקשורתי. הוא כולל בעיקר ילדים על הרצף האוטיסטי וילדים עם מש"ה.
- ג. המאגר שמי וחסוי ולכן לא ניתן לבצע בו ניתוחים עצמאיים.

ה. השירות לטיפול באדם עם אוטיזם

השירות מפתח שירותים לאנשים על הרצף האוטיסטי בכל רמות התפקוד ובכל הגילים. אין בשירות מאגר נתונים מוסדר של פגיעות. כאשר יש חשד לפגיעה בחסר ישע ישנה חובת דיווח לפקידת הסעד במחלקות לשירותים חברתיים או למשטרה. הנתונים על פגיעות בילדים על הרצף האוטיסטי קיימים אך הם מפוזרים במחלקות לשירותים חברתיים ובמשטרה. למשרד הרווחה אין מאגר המרכז נתונים אלו. יש מקרים מסוימים שבהם מגיע מידע אל המפקחים במשרד הרווחה, אך אלו מקרים ספציפיים בלבד.

בניגוד לאגף מש"ה, בשירות לטיפול באדם עם אוטיזם אין פקיד סעד ראשי ולכן אין מי שירכז את הנתונים. ישנן רשויות (כמו ירושלים) שבהן קיים פקיד סעד; ייתכן שהוא אכן מרכז את הנתונים אך אי אפשר לדעת

על איזה מידע הוא מדווח – האם מדווח על מגבלה, סוג הפגיעה, הפוגע וכו'. ברשויות שבהן אין פקיד סעד המידע מגיע בדרך כלל אל המשטרה.

שני זכיינים בישראל אמורים לתת מענה בתחום הטיפול המיני-חברתי לאוכלוסיית השירות, במשותף עם לקוחות אגף מש"ה, ואגף השיקום. שק"ל ו"לאורך הדרך", המופעל על ידי אדנ"ם. לזכיינים הללו יש נתונים רק על מי שהופנה אליהם, והם כוללים גם פוגעים ולא רק נפגעים.

יתרונות

א. ישנו מאגר נתונים שמי של ילדים על הרצף האוטיסטי, הוא אמנם חלקי וכולל רק את אלו שדרשו שירותי רווחה אך הוא קיים. אולי אפשר להצליב בין נתונים על ילדים שעברו פגיעות לנתונים אלו.

ב. ישנם מקרים בהם מדווחות פגיעות למפקחים, אך אלו חלקיים בלבד.

חסרונות

א. לא קיים מאגר נתונים המרכז את מקרי הפגיעות בילדים על הרצף האוטיסטי. כיום אין פקיד סעד ראשי שיכול לרכז את המידע.

ב. הנתונים מפוזרים אצל גורמים שונים (מחלקות רווחה ברשויות המקומיות, משטרה, שק"ל, "לאורך הדרך") ואין מידע בנוגע למה כוללים נתונים אלו ומהי מידת אמינותם. אפילו אם ניתן יהיה להשיג את המידע, סביר שתהיה כפילות בין המידע שיתקבל מן הגורמים השונים. נדרשים נתונים מזהים כדי לנטרל כפילויות

ג. אצל שק"ל ו"לאורך הדרך" יש נתונים רק על מי שקיבל טיפול, אך לא כל מי שזקוק לטיפול עבר פגיעה.

ו. אגף מש"ה (מוגבלות שכלית התפתחותית)

מרבית הדיווחים על פגיעות באוכלוסיית מש"ה מגיעים מן המסגרות האלה – בתי ספר, מסגרות יום, מסגרות תעסוקה ומסגרות דיור. חוק חובת הדיווח ונהלים נוספים מעודדים דיווחים. אלה אמורים להיות מרוכזים אצל מפקחי המסגרות, פקידי הסעד ועובדי הרשויות. פגיעות אשר ייחשבו כפחות חמורות, לעתים לא ידווחו אלא יטופלו במסגרת עצמה.

מאגר הנתונים מורכב מדיווחים שפקיד הסעד הראשי של אגף מש"ה מבקש מאותן פקידות הסעד, כולל נתונים שהועברו אליהן מן המשטרה. קיימים נתונים על זהות הפוגע, על סוג הפגיעה ועל הזנחה, אך לא קיימת חלוקה לפי גיל. ניתן לייצר נתון גלובלי של כמה אנשים עם מש"ה נפגעו אך לא ניתן להגיד כמה מהם קטינים. החוסר בנתונים נובע מדיווח חלקי של פקידי הסעד. ישנה אפשרות לקבל דיווח על המשך הטיפול בפנייה, האם התיק נסגר או שהוגש כתב אישום. מגיעים דיווחים גם ממסגרות דיור חוץ-ביתי ואומנה, ופגיעות שהתרחשו במסגרות אלו יגיעו אף הן לפקידי הסעד של מש"ה ברשויות המקומיות.

המאגר הקיים הוא שמי. לכן לא ניתן לקבלו לצורך ניתוחים, אלא ניתן לקבל רק נתונים מרוכזים. נוסף לכך, נראה כי מדובר בנתונים חלקיים, ולכן לא ניתן להסתמך על המאגר. לעומת זאת, ישנם נתונים אשר נאספים מן המסגרות, ובעקבות הנחיה שהעביר פקיד הסעד הראשי הריכוז של נתונים אילו מתחיל להיטמע

בשטח ויש צפי שבשנה הבאה יהיה מאגר נתונים טוב. מכיוון שהמאגר שמי, ניתן לחלץ את גיל הנפגע אך הנתון אינו קיים ויהיה צורך לערוך הצלבה של הנתונים.

יתרונות

- א. קיים מאגר נתונים אשר מרכז את הדיווחים של אנשי השטח (פקידי סעד, מפקחים וכו'). המאגר נמצא אצל פקיד הסעד הראשי של אגף מש"ה.
- ב. המאגר כולל גם את הנפגעים במסגרות החוץ-ביתיות.
- ג. ישנה שאיפה לשפר את מהימנותו ותוקפו של המעקב. ייתכן שבעתיד המאגר יוכל לספק נתונים מהימנים. קיימת אפשרות תאורטית לחלץ נתונים על גיל הנפגעים ולצרפם למאגר.
- ד. המאגר מאפשר ומעודד לאסוף נתונים גם על הטיפול בפנייה.
- ה. המאגר מתייחס גם להזנחה, ולא רק להתעללות.

חסרונות

- א. המאגר במתכונתו הנוכחית אינו מהימן; לא ניתן להסתמך על הנתונים הקיימים בשל חוסר דיווח.
- ב. במאגר לא מצוין גיל הנפגע. חילוץ מידע על פגיעה בילדים דורש השקעת זמן ומשאבים פנימיים מטעם האגף, שכן הנתונים כוללים פרטים מזהים הנדרשים לצורך הצלבת נתוני הגיל.

ז. אגף השיקום

אגף השיקום מפתח שירותים לאנשים עם מוגבלויות אשר אינם מקבלים מענה באגף מש"ה או בשירות לאדם עם אוטיזם, בעיקר אנשים עם נכויות פיזיות וחושיות ואנשים עם לקויות למידה מורכבות או הנמכה קוגניטיבית. ילדים נפגעי התעללות והזנחה המשתייכים לאוכלוסייה שבאחריות אגף השיקום מקבלים מענה מן השירות לילד ונוער, והנתונים עליהם מופיעים במאגר של שירות זה. באגף השיקום אין תיעוד, מעקב או טיפול בילדים שנפגעו או הנמצאים בסיכון להתעללות ולהזנחה.

2. משרד הבריאות

א. המחלקה לטיפול באלימות במשפחה ותקיפה מינית

הוראות משרד הבריאות מחייבות דיווח לעובד סוציאלי של השירות בכל מקרה של חשד להתעללות או להזנחה של ילד שהגיע לטיפול בו. העובד הסוציאלי בשירותי הבריאות ממלא טופס דיווח, אולם הנתונים המלאים נשמרים במסגרת, ולמשרד הבריאות מועברים רק נתונים מסכמים לא מזוהים. אף שהטפסים אמורים להישלח למשרד הבריאות אחת לחודש, בפועל מתקבל דיווח בתדירות נמוכה יותר (בין אחת לשלושה חודשים לאחת לשנה). שירותי הבריאות אינם מעניקים טיפול לילדים נוסף לטיפול רפואי. כל המקרים אמורים להיות מדווחים למשטרה ו/או למשרד הרווחה. כיום מדווחים כל שנה כ-3,000 אירועים של חשד לפגיעה, בכלל הגילים, לא רק ילדים. בעבר דווחו כ-2,000 אירועים. המערכת נתפסת כמערכת תומכת, ולא קיימת ציפייה שהיא תצליח לאתר את כל הילדים נפגעי אלימות והזנחה.

יתרונות

- א. קיימת הגדרה של אלימות והזנחה. עם זאת, בפועל לא תמיד הדיווחים תואמים את ההגדרה. למשל, יש כאלה שמדווחים על נסיון אובדני כאלימות.
- ב. סביר להניח כי המערכת מצליחה לאתר מקרים של ילדים נפגעי אלימות פיזית.
- ג. גם ילדים שנמצאים באומנה או בדיוור חוץ-ביתי מקבלים שירותי בריאות, ולכן גם הם אמורים להופיע בנתונים (אך אין רישום על כך).

חסרונות

- א. לא קיים נתון אשר מציין אם לילד יש מוגבלות, מהו סוג המוגבלות ומהי חומרתה.
- ב. האיתור דרך שירותי הבריאות מצליח לאתר רק חלק מן הילדים. חלק מן הילדים לא מדווחים ואין דרך לוודא שכל מקרה אכן מדווח. נוסף לכך, יש מוסדות שפחות נוטים לדווח (למשל, מוסדות של בריאות הנפש).
- ג. אין נתונים ברמת הפרט. קיימים נתונים מצרפיים בלבד.
- ד. הנתונים נאספים באופן לא מזוהה משירותים שונים ולכן ייתכנו כפילויות (למשל ילד שמדווח במכון להתפתחות הילד וגם על ידי רופא הילדים בקופת חולים, ואולי גם בבית החולים, אם הגיע למיון או לאשפוז).
- ה. הדיווחים מקופות החולים השונות אינם אחידים.
- ו. המערכת מצליחה לאתר בעיקר ילדים נפגעי אלימות פיזית. יש יחסית מעט דיווחים על אלימות מינית והזנחה.

3. המשרד לביטחון הפנים

א. מדד האלימות הלאומי

מדד האלימות הלאומי מתבסס על נתונים בדבר עבירות אלימות המדווחות מארבעה גופים ציבוריים: משטרת ישראל, משרד הרווחה והשירותים החברתיים, משרד הבריאות ואיגוד מרכזי הסיוע לנפגעי ונפגעות תקיפה מינית. נוסף לכך, המדד נעזר בנתוני סקרים של נפגעי עבירה, של ביטחון אישי ושל ניטור אלימות, המבוצעים על ידי גופים שונים (למ"ס, משרד החינוך, חברת "מאגר מוחות") ומאפשרים לקבל אומדן על היקף האלימות הלא מדווחת בישראל. המדד פורסם לראשונה בשנת 2014, ובפעם השנייה בשנת 2015.

יתרונות

- א. ניסיון להגדרה אחידה של אלימות על פי הגדרת ארגון הבריאות העולמי משנת 2002: "שימוש מודע בכוח פיזי ממשי או מרומז (או בעוצמה ממשית או מרומזת) כלפי העצמי; כלפי אדם אחר; כלפי קבוצה או קהילה. הגורם (או בעל הסתברות גבוהה לגרום) לפגיעה; למוות; לנזק פסיכולוגי; לעיכוב בהתפתחות או לחסך משמעותי".
- ב. ריכוז מידע מגופים שונים.

חסרונות

- א. לא קיים מידע על היקף תופעת האלימות כלפי אנשים עם מוגבלות בכלל וכלפי ילדים ונוער עם מוגבלות בפרט.

ב. הגדרת אלימות רחבה מעבר להזנחה והתעללות (למשל, ניסיון אובדני ועבירות רכוש אלימות כגון שוד נכללות בהגדרה).

ג. קיים קושי לחלץ מן המדד מידע בדבר הזנחה והתעללות של ילדים ובני נוער; הפרק העוסק באלימות כלפי ילדים ונוער מבוסס על סקרים בלבד ולא על נתונים מנהליים. נתוני הסקרים מתייחסים בעיקר לאלימות בבית הספר.

ב. סקר ביטחון אישי/נפגעי עבירה

סקר ביטחון אישי נעשה על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, ביוזמת המשרד לביטחון הפנים ובמימונו. מטרתו העיקרית של הסקר הן לספק אומדן של רמת ההיפגעות של אוכלוסיית ישראל מפשיעה, מעבירות אלימות, מעבירות רכוש, מעבירות מקוונת, וכן להפיק אומדן של תחושת הביטחון האישי בקרב הציבור. הסקר מבוסס על מדגם ארצי מייצג של כ-7,000 איש בני 20 ויותר, ומטרתו לקבל כ-5,000 שאלונים מלאים. הסקר הראשון התבצע בשנת 1979, ומאז נערך אחת לכמה שנים. החל משנת 2014 הסקר מתבצע אחת לשנה.

יתרונות

- א. מדגם ארצי מייצג של בני 20 ויותר. הבוגרים נשאלים על היפגעות ילדים הגרים עמם במשק הבית.
- ב. איתור של מקרי אלימות שאינם מדווחים לרשויות.

חסרונות

- א. לא קיים רישום על קיום מוגבלות, על סוג המוגבלות ועל חומרתן.
- ב. הדיווח על היפגעות ילדים נמסר על ידי מבוגר הגר עמם במשק הבית. הדיווח פחות מהימן, בעיקר בנוגע לאלימות מינית ואלימות בתוך המשפחה – לא תמיד המבוגר הנשאל מודע למקרה האלימות, ואם הוא מודע, לא תמיד הנשאל מעוניין לדווח במסגרת הסקר, בוודאי שלא במקרים שבהם הפוגע הוא בן משפחה או הנשאל עצמו.
- ג. הסקר בודק האם במשק הבית יש ילד נפגע אלימות, ואין מידע על מספר הילדים נפגעי אלימות באותו משק בית.
- ד. הסקר אינו כולל אנשים המתגוררים בדוור חוץ-בית.

ג. סקר פשיעה/בריונות ברשת

הסקר נערך על ידי המשרד לביטחון הפנים, מחלקת המחקר, ומבוצע בפועל על ידי חברת "מאגר מוחות". הסקר אסף נתונים מכ-400 בני נוער בני 12-17. הנתונים נאספו בשנת 2014 ופורסמו בשנת 2015.

יתרונות

- א. דיווח עצמי של בני נוער ולא דיווח של אדם אחר על אודותיהם.
- ב. איתור מקרי אלימות לא מדווחים.

חסרונות

- א. הסקר בודק רק אלימות מקוונת.
- ב. לא קיים רישום על קיום מוגבלות, על סוג המוגבלות ועל חומרתן.
- ג. הסקר מתבצע טלפונית, כך שאינו כולל בני נוער שאינם מסוגלים לתקשר בטלפון (חלק מן הילדים עם משי"ה, אוטיזם ועוד).
- ד. הסקר כולל רק משקי בית בקהילה ולא מסגרות של דיור חוץ-ביתי.

4. משטרה

לא קיימים נתונים על מוגבלות. יש רק נתונים על חקירות מיוחדות, הנמצאים במשרד הרווחה. במשטרה עובדים היום על פיתוח טופס חדש להזמנת חקירה מיוחדת.

יתרונות

- א. כל חקירה של ילד מועברת לשירות לחקירות ילדים במשרד הרווחה, ולכן שם אמור להיות רישום מלא של המקרים המדווחים למשטרה.

חסרונות

- א. לא כל מקרי הפגיעה מדווחים למשטרה, רק המקרים הקשים יותר, כאשר יש חשד לעבירה.
- ב. לא קיים מידע מסודר בדבר קיום מוגבלות.

5. משרד החינוך

המסגרות החינוכיות מדווחות על כל מקרה של התעללות או הזנחה, בעיקר לפקידת סעד ברווחה ובמקרים חריגים גם למשטרה. יש מקרים שבהם יועצת בית הספר מתעדת את המקרה בתיק האישי של הילד. היא אמורה לשלוח טופס אירוע חריג ליועצת הבכירה, בדרך כלל הטופס נשלח במייל ולא מוזן למערכת נתונים. מדובר במידע אישי וחסוי. אין תיעוד של כל הדיווחים ואין מאגר נתונים ארצי.

יתרונות

- א. ההערכה היא כי רוב המקרים שבהם מדווחות פגיעות מתועדים בטופס אירוע חריג המועבר ליועצת הבכירה.

חסרונות

- א. לא קיים מאגר נתונים המרכז את מקרי הפגיעות בילדים. הדיווחים אינם מוזנים למערכת ממוחשבת ואינם מסוכמים ידנית.